

studies for a long time and is often ignored by the religious studies of the former Soviet states. The author emphasizes that the classical evolutionary concept of the theism origin, in the light of the recent ethnography, ethno-psychology and comparative religion information, is considered to be at least a subject of much controversy today if not mistaken.

Keywords: theism, urtheismus, idea of God, primitive religion, Paleolithic Age, Supreme Being.

Юдинцев О. В., курсант, Житомирський військовий інститут ім. С. П. Королева (Україна, Житомир), helgwork@gmail.com

Происхождение идеи Бога: между классическим эволюционизмом и церковной догмой

В статье указывается возможность альтернативного решения вопроса генезиса идеи Бога, которое долгое время третировалось советским религиоведением и часто игнорируется религиоведением постсоветского пространства. Подчеркивается, что классическая эволюционная модель происхождения теизма в свете современных данных этнографии, этнопсихологии и компаративистского религиоведения считается сегодня если не ошибочной, то далеко не бесспорной.

Ключевые слова: теизм, праотеизм, идея Бога, первобытная религия, палеолит, Высшее Существо.

* * *

УДК477

Гнідик І. І.

аспірантка, Львівський національний університет ім. І. Франка (Україна, Львів), igyna.univer@gmail.com

Вплив булли “EaSemper” на становлення Греко-Католицької Церкви у США

Проаналізовано проблеми становлення Греко-Католицької Церкви у США на початку ХХ ст. та роль булли “Easemper” (“Так завжди”) у цьому процесі. Булла вагомо обмежувала повноваження першого єпископа Сотера Ортинського. Українські емігранти у США розпочали активну протестну акцію супроти постанов цього документу. У статті зауважено, що ці протести варто поділити на дві групи: радикальні та офіційні. До першої групи слід віднести звернення зі звинуваченням С.Ортинського та подекуди з антиватиканським спрямуванням. Друга група протестів оснований на церковному праві і збереженні вірності єпископу та Ватикану. З огляду на те, що ця тематика є малодосліджена в історіографії, приділено значну увагу порівняльній характеристиці двох видів протестів на прикладі опублікованих і неопублікованих документів. Проаналізовано наслідки протестної кампанії обох груп та їхній вплив на становлення Церкви. Підсумовано, що лише протести другої групи допомогли здобути встановлення повноправної греко-католицької дієцезії у США.

Ключові слова: Церква, булла, канонічне право, греко-католики, протести, дієцезія.

У 1907 р. завдяки зусиллям митрополита Андрея Шептицького [13, р. 112; 17, р. 52; 16, р. 351; 1, с. 87] Папа Пій Х призначив монаха-василіянина Сотера Ортинського першим єпископом для українців – греко-католиків у США. Проте згідно з буллою “Easemper” від 14 червня 1907 р. він не мав повної єпископської влади, був підзвітний Апостольському делегатові у Вашингтоні та американським римо-католицьким єпископам [14, р. 45–46]. Без їхнього дозволу греко-католицький єпископ не міг здійснювати пастирську діяльність. Причини такої ситуації крилися у правовій площині і були зумовлені IV Латеранським собором (1215 р.) Згідно з його ухвалами на одній території не могло бути двох єпископських влад. Відповідно, булла “Easemper” стала серйозним випробуванням не лише для С.Ортинського, а й для ГКЦ у США і справила значний вплив на її становлення. Після оприлюднення булли 17 вересня 1907 р. українська спільнота висловила рішучий протест з приводу обмежень влади єпископа і греко-католицького духовенства. Протестна кампанія набрала значного

розмаху і ще більше поглибила протиріччя у ГКЦ у США.

Ці проблеми С.Ортинський аналізує у другому пастирському листі до греко-католицьких священників і мирян (січень 1908 р.). Він вказує причини труднощів та закликає до порозуміння і примирення галицьких закарпатських емігрантів у США. Протиріччя між ними, що покляли початок розколу простежуються з 1894 р. В їхній основі були регіональні, етнічно-національні відмінності, слабка національна свідомість та ідеологічні впливи угорського уряду [3, с. 226].

На час публікації пастирського послання пройшло понад три місяці з моменту офіційного оприлюднення булли, проте опозиційні настрої супроти неї і єпископа щораз більше зростали. Проблема полягала у тому, що частина українських емігрантів звинувачували С.Ортинського іспірації булли. Однак, єпископ одразу ж після її проголошення подав протест проти неї [10, арк. 93]. Попри всі труднощі, як це видно з його промов та пастирських листів, він мав позитивне бачення справи розвитку Греко-Католицької Церкви у США. Його стратегія полягала у внутрішньому зміцненні греко-католицької спільноти, а саме у творенні повноцінної дієцезії, подоланні непорозумін між двома гілками емігрантів і відстоюванні прав Церкви зі збереженням вірності Папі Римському. Єпископ зазначав, що працює вдається побороти всі перешкоди. З цього приводу він наголошував, що “EaSemper” не є остаточним варіантом врегулювання становища ГКЦ у США: “Греко-католицький народ не стоїть на буллі, але на Петровій скелі [...] Булла нас не залякує, бо вона не є жодним догматом віри, а лише звичайним розпорядженням, яке ставить нам перешкоду [...] Та кожний з нас знає, що всяку перешкоду можна усунути або ж обійти, якщо лише людина щиро бажає дістатися до своєї цілі” [10, арк. 89].

Натомість радикальніша частина емігрантів обрала шлях некоректних протестів, прагнучи “здобути все і відразу” методикою “[...] крику, ойкання та зивання всіх живих і навіть мертвих з гробу на допомогу” [10, арк. 89]. Єпископ радив замість цього спокійно подумати, як усунути або принаймні обійти цю перешкоду і у такому випадку “було б це діло розумне і не виставляли би самих себе на сміх і сором перед цілим світом. [...] Ми гадали, що тим криком світ заглушимо і Бог знає, що доведемо, а натомість ми як стояли, так і стоїмо під оплотом посередині дороги. Краще ті роблять, що не кричать, а спокійно і розумно беруться до праці [...]” [10, арк. 89].

Цитований уривок добре ілюструє два шляхи боротьби українських емігрантів проти обмежень, накладених буллою, тому протести проти неї доцільно розділити на дві групи. До першої варто віднести радикальні звернення, публікації у пресі, які іноді мали антиватиканське спрямування. Другу групу становлять протести офіційного характеру у стилі поваги як до єпископа, так і до Апостольського Престолу з одночасним покликанням на церковне право, яке гарантує греко-католицькій Церкві права та привілеї. До прикладу, яскравим виразом цих груп протестів є публікації двох україномовних газет у США. Першу представляє “Американський руський вісник”. Автори цього видання негативно ставилися до

єпископа, що яскраво виражалось у статтях. Така позиція поглиблювала розкол української спільноти в Америці, що у свою чергу спричинило вагомі перешкоди на шляху становлення ГКЦ. Другу групу репрезентує газета “Свобода”, яка провадила активну акцію проти булли [7, с. 159], зберігаючи при цьому прихильне ставлення до єпископа.

Спільною рисою першої групи (радикальні протести) було упереджене ставлення до С. Ортинського, на якого безпідставно покладали провину за постанови “Easemper”. “Таких дописів, які підривають повагу греко-католицького єпископа, надіслано багато до старого краю, а також розміщено у місцевих газетах [...]” [10, арк. 90] – зазначав з цього приводу С. Ортинський.

Ініціаторами таких заяв були переважно представники закарпатської еміграції у США, проте і міжвиходцями з Галичини не бракувало радикальних настроїв [2, с. 88–89]. Що ж до закарпатців, то вони перебували під впливом мадяризаційної політики угорського уряду, який побоювався відцентрових національних рухів на своїй території. Наслідком такої політики стало помилкове переконання закарпатських емігрантів у тому, що все галицьке (термін “українське” на той час ще не був поширений) за походженням загрожує і суперечить їхнім суспільним поглядам. До цього варто додати, що національна ідентичність української еміграції ще не була достатньо сформована і перебувала під різними ідеологічними впливами [3, с. 225–226]. С. Ортинський у другому пастирському посланні наводив приклад такого викривленого розуміння. Автор одного з газетних дописів звинуватив єпископа у тому, що він управляє еретичною (!) церквою, яка відкололася від угорської церкви. Мету такої брехні С. Ортинський пояснив бажанням “[...] дати знати до угорського уряду та всіх вищих чинників хоча б фальшивим донесенням, що новий єпископ небезпечний для Угорщини, бо став на сторону еретиків, які під прапором панславизму гуртують біля себе прибічників Росії і наш народ завертають у свої сіті. Цей факт, що новоіменованій єпископ став відразу на сторону еретиків, буде сильним знаряддям для угорського уряду і краєвих єпископів у Римі для його усунення...” [10, арк. 90].

Значну роль у цій складній проблемі зіграло відчуження у відносинах двох груп українських переселенців. Співпрацю між ними унеможливило те, що галицькі емігранти не підтримували проугорську орієнтацію закарпатських, а останні ставилися з пересторогою до галичан через їхню українську національну ідею, побоюючись українізації парафій [15, р. 364–365]. Крім того, вороже ставлення частини емігрантів до новопризначеного єпископа не було новим явищем, бо ще під час діяльності апостольських візитаторів (1892–1896 рр., 1902–1907 рр.), призначених Ватиканом для українців-католиків в Америці, проявилися подібні настрої. Оскільки візитатор Андрій Годобай походив з Пряшівської єпархії, то галицькі емігранти були незадоволені цим вибором, побоюючись мадяризації. У випадку з С. Ортинським сторони помінялися місцями. У 1902 р. митрополит Андрей Шептицький звернувся пастирським посланням до духовенства у справі візитаторів для українців греко-

католиків у Канаді і США, у якому виступив на захист візитатора і намагався примирити дві групи українських емігрантів, вказавши кожній стороні конфлікту на їхні неправильні дії. Щодо поділу української спільноти, спричиненого різними національними орієнтаціями, Митрополит зазначав, що “[...] принцип, на котрий спираємося в ієрархічних поглядах, є різниця не народностей, а різниця обрядів; зрештою, угорських українців ділить не народність, а лиш уявлення про ту саму народність” [11, с. 435].

У даному випадку знайти “винних” є трохи невдячною справою, бо існує небезпека впасти у крайнощі. До прикладу, не можна стверджувати, що всі закарпатські емігранти виступили проти єпископа. Між ними була група мирян і священників, які підтримували С. Ортинського, зокрема один з них, Й. Гануля, з цього приводу зазначав, що єпископ став жертвою тодішніх церковних і народних обставин. Цей священник, з метою захистити С. Ортинського ініціював видання тижневика “Русин”, який напроваджував “Американському руському віснику”, проливав світло на складну ситуацію [2, с. 84]. З іншого боку, поведінка галицької частини еміграції також не завжди була послідовною. Основна причина такої ситуації крилася в особистих амбіціях [2, с. 85] та мадяризаційних і москвофільських впливах на українських емігрантів.

Негативно налаштовані до єпископа особи використовували подвійну тактику. Одні з них заявляли місцевим американським ієрархам, що нібито новий греко-католицький єпископ налаштований проти них і буде робити все на власний розсуд. Перед своїм єпископом вони скаржилися на буллу, а у вищих церковних колах вимагали суворого дотримання її постанов [2, с. 83]. Наслідком такої поведінки стало поширення неправдивої інформації щодо С. Ортинського, і американські єпископи через це сприйняли його негативно. Інша група негативно налаштованих діяла навпаки: зверталися до свого єпископа “[...] у великій покорі та любові” з повідомленнями про те, що деякі американські єпископи його не визнають і не хочуть дозволити йому діяти у їхній дієцезії; при цьому очікували, що він на все це скаже, аргументуючи необхідністю роз’яснити народові позицію єпископа з цього питання.

На таку подвійну гру С. Ортинський відповів у вже згаданому пастирському посланні: “Вийшла папська булла у справі греко-католицької Церкви в Америці – булла гірка, тяжка, понижаюча нас немилосердно. З нагоди цієї булли – замість прийти до Владики та порадитися, що робити, як себе поводити і прийняти пораду від Владики як від отця – ці люди /негативно налаштовані проти єпископа – І.Г./ зраділи тою буллою наче дорогим скарбом, сплеснули в долоні та далі нападають на Владика огидними дописами в “Американському Руському Віснику”, неначе на якого злочинця або зрадника. [...] на цю тему писали без кінця і міри та сипали громи на єпископа, а еретики пробудилися як зі сну і взялися замітати хату, бо будуть нові гості” [10, арк. 92–93].

За таких обставин С. Ортинський ще раз нагадав, що про буллу він заздалегідь не знав, а як тільки довідався про неї, то підготував протест: “А що цю буллу вважав я за таку, що кривдить нашу Церкву і наш народ, тому

відразу запротестував я проти неї і не проголосив її ані священству, ані народу.

[...] Владика нічого більше не міг зробити як те, що зробив. Ця булла як кому, то самому Владичі найприкриша, бо на кожному кроці вона йому на заваді... Я був певний, що народ і священство стане на допомогу своєму Владичі так, як сам Владика стане в обороні народу і священства. Та сталося якраз протилежне. Я планую, всіма силами висвободження греко-католицького народу і священства [...]” [10, арк. 93].

Другу групу протестів складають офіційні звернення до Апостольського делегата у Вашингтоні та римської курії, що покликаються на церковне право. Їхньою спільною ознакою є вираз поваги до Ватикану. Водночас вони виступають проти порушення прав греко-католицької Церкви, затверджених Берестейською унією та іншими церковними документами. Ці протести є виразом осмисленої, прийнятної та канонічної боротьби за права церкви східного обряду без зневажливих звинувачень та еретизму. Саме завдяки такій тактиці греко-католики домоглися появи 28 травня 1913 р. нової булли “*Sumeriscoreo*”. Згідно з нею С. Ортинського було наділено повною єпископською владою [18, р. 5].

Боротьба за скасування булли і створення самостійної греко-католицької єпархійної структури у США (методом згаданої другої групи протестів) розпочалася восени 1907 р. 25 жовтня митрополит Андрей Шептицький отримав листа від Леоніда Фьодорова (російський священник, майбутній екзарх греко-католиків Росії, який на той час перебував в Італії на навчання). Після ознайомлення з буллою останній зазначив, що “[...] достатньо було одного біглого погляду, щоби зрозуміти, що пресосвященний Сотер поставлений у безвихідне становище і чистота обряду не може бути збережена, і що через це ... русинам загрожує схизма” [5, с. 157–158]. Після приїзду до Риму, Л. Фьодоров намагався налагодити контакти з деякими ватиканськими кардиналами, які могли б вплинути на складну ситуацію, зумовлену буллою. Зокрема, він спілкувався з італійським кардиналом та ватиканським дипломатом, секретарем попереднього папи Лева XIII, Маріано Рамполладель Тіндаро та, впливовим іспанським теологом, кардиналом Вівесом Тито, а також з бенедиктинцями Грецької колегії і наголосив, що вони “[...] шкодують, що справа про американського єпископа набрала такого небажаного повороту і радять негайно звернутися з протестом до папи” [5, с. 158]. Після цих консультацій Л. Фьодоров радив, щоб усі галицькі єпископи на чолі з митрополитом обґрунтували папі небезпечні наслідки від запровадження булли, а саме загрозу схизми і невдоволення греко-католицького клиру. Цей протест крім того, мав би бути підписаний принаймні всіма деканами, каноніками, професорами богослов'я галицьких семінарій та університету. Такий же протест мали підготувати усі греко-католицькі священники в Америці і направити безпосередньо до Папи*.

* За порадою кардиналів Л. Фьодоров вказав, що головна увага у протесті має бути звернена на такі питання: 1) Наголосити на небезпеці переходу греко-католиків у православ'я, адже православна спільнота в Америці є добре організованою, натомість греко-католики з огляду на обмеження прав свого єпископа через буллу є ще більше дезорганізовані, ніж раніше, і тому не

Л. Фьодоров зауважив, що очевидно ватиканський уряд боїться надати американському греко-католицькому єпископу більш широкі повноваження і права, щоб не порушити канонічну практику, що на одній території не може бути двох єпископських влад. У цьому, як зазначає автор, вони цілком праві, однак не потрібно вдаватися у другу крайність, нівелюючи будь-яку самостійну діяльність греко-католицького єпископа. У підсумку Л. Фьодоров порадив митрополиту звернутися особисто з листом до кардиналів Рамполли та Вівеса. Останній, за спостереженням Л. Фьодорова, серйозно зацікавився питанням становища церков східного обряду. Як зазначає автор, під час розмови згаданий кардинал наголосив на тому, що Папа безповоротно вирішив заборонити перехід греко-католиків у США на римо-католицизм, хіба що у випадку крайньої необхідності. Л. Фьодоров також просив переслати випуски часописів, які пишуть про буллу. Він обіцяв перекласти необхідні фрагменти і подати як меморії кардиналам Рамполлі, Вівесу, Роллері і Беніні [5, с. 158–159].

Відповідно, наступний 1908 р. був насичений протестами подібного характеру. У Філадельфії тоді відбулася X Конвенція Руського Народного Союзу. На зібранні вирішили направити делегацію до Апостольського делегата Діомеда Фальконіо у Вашингтоні. Один з учасників цієї делегації, Дмитро Капітула, у спогадах вказував, що головною метою напротывагу заявам проугорськи налаштованих закарпатських емігрантів проти єпископа було “[...] скріпити перед Апостольським Делегатом становище єп. Ортинського і дієцезії заявами, що нарід та організації є при єпископі й бажають собі, щоб їхній єпископ мав усі ті права, що їх мають айриські /американські римо-католицькі ірландського походження – І.Г./ єпископи”. Цікаво, що до складу делегації увійшли два представники закарпатської еміграційної спільноти (автор називає їх “наші закарпатські брати”), яких запросили з метою “[...] показати, що це тільки кілька угро-руських священників “бунтується”, а нарід не є проти єпископа” [4, с. 178].

Під час зустрічі з Д. Фальконіо учасники делегації вручили йому меморандум греко-католицького духовенства з проханням зрівняти у правах С. Ортинського з американськими єпископами. Звернення було аргументовано необхідністю зупинити боротьбу частини емігрантів проти єпископа, який не має повноцінних єпископських прав. За свідченням Д. Капітули, Апостольський делегат пообіцяв зробити все можливе для реалізації меморандуму [4, с. 179].

Цього ж року був виданий “Протест проти установленної булли, виданої дня 14 юнія р. 1907 про нашу американську церкву греко-католицьку обряду руського”. Він починається з подяки Папі за

зможуть успішно витримати боротьбу зі схизмою. 2) Головним аргументом православних для переходу греко-католиків у православ'я в Америці є звинувачення Риму у намаганні латинізувати католиків східного обряду, і за таких обставин згадана булла буде для них вагомим доказом подібних звинувачень. 3) З приводу того, що українські греко-католики у США не перебувають на території з переважно більшістю християн східного обряду, а навпаки, можна зазначити на особливих обставинах їхнього становища в Америці, а також наголосити на тому, що римо-католики, які не перебувають на своїй власній території (як наприклад на Балканському півострові) тим не менше мають набагато більше привілеїв, ніж русини-католики в Америці. Див.: [5, с. 158–159].

призначення першого єпископа, а також вираженням негативного значення булли: “[...] як явний знак любові і покровительства Святішого нашого Отця до нашого східного обряду і до нашого, стільки нужди і переслідувань перетерпівшого руського народу, тим більше, що ми знали про всі інтриги, яких ужито проти цього призначення. Однак невдовзі жаль і смуток наповнили серця наші, коли появилася в газетах видана про нас булла, яка понизила нас, нашого єпископа, наших священиків, нашу церкву [...]” [8, арк. 17–18]. [...] Ми читаємо розпорядження цієї булли з плачем, гіркотою і соромом на обличчях наших [...] ми позбавлені всього, що нам дороге і святе, ми позбавлені всього, що Апостольський Престіл до тепер нам забезпечив і підтвердив...” [8, арк. 21]. Такі відверті та прямолінійні фрази, подекуди сильно драматизовані, проте, не виражають зневажливого ставлення до ватиканського уряду, на відміну від попередньої групи протестів. Навпаки, у тексті вказано, що святим обов’язком є виразити Папі “[...] жаль і гіркоту, а передовсім розкрити властиву ціль цієї булли!” [8, арк. 18]. На думку авторів звернення, причини видання булли криються у тому, що вороги церкви “[...] оклеветали, зневажили і очорнили” греко-католиків в Америці перед Папою, переконавши його фальшивими інформаціями у тому, що розпорядження були послужать на користь народу, обряду та греко-католицької церкви у США. На думку авторів протесту, до цієї справи причетна американська римо-католицька ієрархія з метою перетягнути греко-католиків у римо-католицизм [8, арк. 18]. Як підтвердження негативного ставлення до греко-католиків у США наводиться випадок посвячення пітсбурзького кафедрального собору, на яке були запрошені священики всіх національностей, крім українських греко-католиків. Цікаво, що така поведінка стосувалася не лише українців, а й представників інших народів відповідного обряду, зокрема, у документі зазначено про відмову римо-католицького єпископа дозволити італійцям – греко-католикам збудувати свою церкву у Брукліні. Отож, греко-католицька церква у США складалася не лише з українців, а також з румунів, хорватів, угорців, італійців, албанців тощо, яких автори протесту просили також підчинити під владу греко-католицького єпископа [8, арк. 19]. Про це свідчить той факт, що у числі жертводавців на організацію зустрічі С.Ортинського при приїзді до США є священик Кірось Піннола, парох італійської греко-католицької церкви у Нью-Йорку [6, с. 1].

Згаданий протест покликається на важливі церковні документи щодо греко-католицької церкви: “Ми будемо боронити права нашої церкви, ми зможемо постояти за привілеї батьків наших, які святим нашим апостолам Кирилу і Методію подав Адріан II та Іоанн VIII, а підтверджували час від часу проти фанатизму і нападів латинських єпископів Лев X, Климент VII, Павло V, Урбан VIII, Бенедикт XIV та ін. [...] тим більше, що ці права і привілеї церкви нашої, затвержені під час прийняття “св. Унії”, лише за двостороннім рішенням можуть бути змінені!” [8, арк. 18]. Наступна частина документу містить детальний перелік пунктів булли, які, на думку авторів, глибоко ображають їхній народ [8, арк. 19–21].

На відміну від попереднього протесту, “Представлене Львівської Ставропігії з р. 1908 у справі греко-католицької Церкви в Америці”, направлене папі Пію X подає ще глибший і деталізований аналіз церковних документів на користь греко-католицького обряду з конкретними прикладами і прецедентами з історії. Це дозволяє зробити висновок, що автори були глибоко ознайомлені з канонічним правом. Завдяки цьому протест виглядає дуже переконливим, містить конкретні прохання. Вони, на відміну від групи радикальних протестів, висловлені у шанобливому стилі звертання до Папи з одночасним наполегливим і переконливим аргументуванням проти постанов булли. Стилистику і мету “Представлення...” добре репрезентує наступний уривок: “Зі смиренням Інститут дозволив собі відверто і щиро вилити перед Престолом Вашої Святості важкі почуття, якими накіпало зболене серце наше і відкрито небезпеку, яка загрожує нашій Унії зі сторони булли, виданої Вашою Святістю – не сумніваємося – у добрій вірі, однак під впливом порадинок або неознайомих із справжнім станом справ або ж тих, хто дивиться на цю справу з точки зору закорінених упереджень неприязні до нашого народу. Зволь, Святійший Отче, звернути увагу на це наше звернення, написане, правда, сміливо і відверто, і без звичних красномовних підслесливих прикрас, однак з властивою відданістю і повагою. Ніщо інше не керує нашим починанням, як тільки любов і прив’язаність до св. Римського Престолу і погляди на благо св. Католицької Церкви...” [9, с. 48]. “[...] Булла від 14 червня 1907 р. – то великий камінь спотикання, закинутий у Церкву Христову, через який багато спотикнуться, а навіть вже спотикнулись”. Автори висловили Папі також свій жаль, що через цю ситуацію греко-католикам у США закидають, що “[...] ваш Рим не мати вам, а мачуха [...]”, а для протиставлення акцентують на тому, православні росіяни в Америці є вільними, а греко-католики підчинені римо-католикам. “У буллі Вашій від 14 червня 1907 р. нещасний розкол Церков отримав нову силу... Якої шкоди можна у майбутньому ще чекати від неї, це потрібно сказати тепер” [9, с. 47].

Автори звернення також акцентують на тому, що постанови булли суперечать умовам, на яких була прийнята Берестейська унія, а також іншим папським рішенням, “[...] завдяки яким унія могла поширитися і закріпитися посеред русинів і прив’язати їх до св. римської Церкви” [9, с. 39]. У “Представлені” подано вичерпний розширений перелік церковних документів з цього приводу.

* Перелік включає у себе: 1) Флорентійську унію; 2) акти Берестейської унії; 3) документи папи Климента VIII від 1595–1596 рр., де підтверджено рівність двох обрядів; 4) Рішення Тридентського собору; 5) Брєвії Павла V від 1615 р., де також наголошено на рівних позиціях греко-католицьких і римо-католицьких єпископів; 6) Звернення Апостольського нунція у Польщі Бандіні від 1626 р. у прецедентній справі щодо відміни постанови грамоти королівської канцелярії для холмського греко-католицького єпископа, який зобов’язувався звітувати польському холмському єпископові щодо справ своєї дієцезії; у результаті цю постанову було відмінено згідно з відповідним рішенням ватиканського уряду; 7) Декрет конгрегації поширення віри від 28 вересня 1626 р., який дозволяв греко-католицьким єпископам засновувати у своїх спархіях школи, що включало у себе підготовку майбутніх священиків; 8) Декрет SS. Ritum Congregationis, яким питання першості між єпископами католицького та греко-католицького обряду вирішувалося виключно за критерієм старшості домінування на єпископа; цей принцип був поширений і на священиків декретом Бенедикта XIV від 26 травня 1742 р.; 9) Рішення та лист Конгрегації Поширення Віри від 14 серпня та 28 вересня

Підсумкові висновки протестів подібні: прохання до Папи відмінити буллу; надати Сотеру Ортинському повну єпископську владу, щоб він був не підпорядкований, а рівний у правах з римо-католицькими єпископами Америки; налагодити структуру ГКЦ у США відповідно до згаданого переліку документів” [9, с. 49].

Отже, булла “Easmpet” стала серйозним випробуванням у процесі становлення ГКЦ у США. Вона зумовила серйозну хвилю протестів посеред українців не лише в Америці, а й на батьківщині. Проте, частина емігрантів через власні амбіції вдалася до крайнощів, безпідставно звинувативши свого єпископа. Така діяльність спричинила ще більші труднощі. Натомість інша група обрала шлях офіційних протестів з покликанням на церковне право, залишаючись при цьому вірними єпископу і Ватикану. Саме така стратегія допомогла вибороти становлення у 1913 р. повноцінної греко-католицької дієцезії у США.

Список використаних джерел

1. Баб'як А. Подвиг Митрополита Андрея Шептицького як Апостольського візитатора для українців (1920–1923) і його взаємини з урядом Польщі / А.Баб'як. –Тренто–Больцано, 2013. – 239 с.
2. Ваврик В. Єпископ Сотер Ортинський Чина Святого Василя Великого. У сорокаліття його смерті / В.Ваврик. – Філадельфія: Видавництво ОО. Василян у ЗДА, 1956. – 93 с.
3. Гнідик І. Митрополит Андрей Шептицький і проблема становлення Греко-Католицької Церкви у США (аспект подолання конфлікту між греко-католиками із Закарпаття та Галичини) / І.Гнідик/Болісні травми минулого: історична правда та імперативи сумління. XVI Міжнародна наукова конференція студентів і молодих науковців 12–13 квітня 2013 року. Львів. – Інститут релігії і суспільства Українського католицького університету. – С. 224–233.
4. Капітула Д. Три делегації до Вашингтону. (З доповненням редакції з “Свободи”) / Д.Капітула// Ювілейний альманах УНС 1894–1944 виданий з нагоди п'ятдесятилітнього ювілею Українського народного союзу /Зредагував д-р Лука Мишуга. – Джерзі Ситі, Нью Джерзі: накладом Українського Народного Союзу, 1944. – С. 178–180.
5. Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. Книга І. Документи і матеріали, 1899–1917 /Упорядкували Аввакумов Ю., Гайова О.– Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2004.
6. На забезпеченніздержекъпривитаніяегоПреосв. С. Сот. Ортинського новейше жертвовавали // Свобода (США). – 1907. – 15

1643 р. про те, що греко-католицькі єпископи є дійсними католицькими єпископами і мають рівні з ними права; 10) Протест митрополита Антонія Сьлявидо Конгрегації Поширення Віри з посиланням на попередні папські рішення проти постанов синоду польських єпископів 8 листопада 1643 р., суть яких полягала у тому, щоб греко-католицьке духовенство не присвоювало собі права і привілеї римо-католиків, крім того мова йшла про претензії на юрисдикцію останніх над першими; 11) Протест холмського єпископа Якова Суші 1664 р. до Риму щодо подібної справи пониження у правах греко-католицького духовенства з боку польських єпископів; у результаті Конгрегація поширення віри у 1676 р. звернулася до польських єпископів, забороняючи їм піддавати сумніву права греко-католицького духовенства під загрозою відлучення від церкви; 12) рішення призначеної королем Іоаном III комісії під час приготування львівської та перемишльської православних єпархій до прийняття унії, суть якого полягала у рівності привілеїв, прав та свобод греко-католицького і римо-католицького обрядів; це рішення було підтримане королями Іоаном III 31 травня 1684 р., Августом II 15 червня 1700 р., Августом III 10 липня 1736 р.; 13) Конституція Бенедикта XIV “Etsipastoralis” 1742 р. (щодо італійських греко-католиків, які з причини переваги римо-католицизму в Італії були віддані під владу римо-католицьких єпископів; проте у 24 пункті IX параграфу було зазначено, що це розпорядження не поширюється на східних греко-католиків і не порушує виданих на їх користь декретів); 14) Конституція Бенедикта XIV “Demandatumcoelitus” від 24 грудня 1743 р. для греко-мелхитівантохійського патріархату, якою було підтверджено повну владу їхніх єпископів; наступного року спеціальним декретом ця конституція була поширена і на русинів; 15) Послання Лева XIII “OrtinaliumdignitasEcclesiarum” 30 листопада 1894 р. Див.: там само. – С. 39–47.

серпня. – С. 1.

7. Пропам'ятна книга видана з нагоди сорокитнього ювілею Українського народного союзу /Зредагував д-р Лука Мишуга. – Джерзі Ситі, Нью Джерзі: накладом Українського Народного Союзу, 1936.

8. Протестъпротивуустановленоибуллъ, виданои дня 14. Юнія р. 1907–го про нашу американську церков греко-католицьку обряду руского // ЦДІАЛ. – Ф.358. – Оп.2. – Спр.70.

9. Стефанович А. З передвоєнних документів до історії нашої Церкви: Відповідь для Краківської анкети з р. 1912 о польсько-українських відносинах, списана проф. о. Александром Стефановичем. Представлене Львівської Ставропігії з р. 1908 в справі греко-католицької Церкви в Америці / А.Стефанович. – Львів: з друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, 1929. – 49 с.

10. ЦДІАЛ. –Ф.358. – Оп.2. – Спр.70.

11. Шептицький А. Пастирські послання 1899–1914 pp. / А.Шептицький.– Львів : видавництво “АПОС”, 2007. – Т. 1. – 1014 с.

12. Magocsi P.R. Our people: Carpatho-Rusyns and Their Descendants in North America / Magocsi P.R. – Multicultural History Society of Ontario, 2004. –267 p.

13. Markov V. A Century of Ukrainian Religious Experience in the United States. – P. 112.

14. Paska W. Sources of Particular Law for the Ukrainian Catholic Church in the United States: A Dissertation Submitted to the Faculty of the School of Religious Studies of the Catholic University of America / Paska W. –Washington, 1975. – 183 p.

15. Pekar A. Historical background of the Carpatho-Ruthenians in America / Pekar A. // The Ukrainian Historical. – N.Y.–Munich, 1976. – P. 87–116.

16. Procko B. Sheptyts'kyi and Ukrainians in the United States / Procko B. // Morality and Reality: The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi/ editor P.R. Magocsi. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies University of Alberta, 1989. – P. 349–362.

17. Procko B. The Byzantine Catholic Province of Philadelphia: A History of the Ukrainian Catholic Church in the U.S.A. Dissertation presented to the Faculty of Arts of the University of Ottawa through the Department of History as partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy/ Procko B. – Villanova, 1963. – P. 52.

18. Statutes of the Archeparchy of Philadelphia: enacted and promulgated / Constantine Bohachevsky, S.T.D.– Philadelphia : Metropolitan Chancery, 1960.

References

1. Babiak A. Podvyh Mytropolity Andriia Sheptyts'koho iak Apostolskogo vizytatora dlia ykraitciv (1920–1923) i ioho vzaiemyny z uriadom Pol'shchi/ A.Babiak. – Trento–Bol'tsano, 2013. – 239 s.
2. Vavryk V. Iepyskop Soter Ortyns'kyi Chyna Sviatoho Vasyliia Velykoho. U sorokalittia ioho smerti/V.Vavryk.– Filadelfia: Vydavnytstvo OO. Vasylian u ZDA, 1956. – 93 s.
3. Hnydyk I. Mytropolyt Andrii Sheptyts'kyi i problema stanovlennia Hreko-Katolytskoi Tserkvy u SSHA (aspekt podolannia konfliktu mizh hreko-katolykamy iz Zakarpattia ta Halychyny)/ I.Hnydyk // Bolisni travmy mynulo: istorychna pravda ta imperatyvy sumlinnia. XVI Mizhnarodna naukova konferentsia studentiv i molodykh naukovtsiv 12–13 kvitnia 2013 roku. – L'viv: Instytut relihii i suspil'stva Ukrain'skoho katolyts'koho universytetu.– S.224–233.
4. Kapitula D. Try delegacii do Vashyngtonu. (Z dopovnenniam redaktzii z “Svobody”) /D.Kapitula // Iuvileinyi al'manakh UNS 1894–1944 vydanyi z nahody piatdesiatyitnogo iuvileiu Ukrain'skoho narodnoho soiuзу/Zredahuvav d-r Luka Myshuha. – Dzherzi Syti, Niu Dzherzi: nakladom Ukrain'skohonarodnoho soiuзу, 1944. – S. 178–180.
5. Mytropolyt Andrii Sheptyts'kyi i hreko-katolyky v Rosii. Knyha I. Dokumenty i materialy, 1899–1917/ Uporiadkuvali Avvakumov Iu., Haiova O. – L'viv: Vydavnytstvo Ukrain'skoho katolyts'koho universytetu, 2004.
6. Na obezpechenie izderzhek' pryvytania ieho Preosv. Sot. Ortyn'skoho noveieshe zhertvovaly // Svoboda (SSHA). – 1907. – 15 serpnia. – S. 1.
7. Propamiatna knyha vydana z nahody sorokalitnioho iuvileiu Ukrain'skoho narodnoho soiuзу/Zredahuvav d-r Luka Myshuha. – Dzherzi Syti, Niu Dzherzi: nakladom Ukrain'skoho narodnoho soiuзу, 1936.
8. Protest' protyv' ustanovlenoi bulli, vydanoi dnia 14 Iunia r. 1907–ho pro nashu amerykans'ku tserkov hreko-katolytsku obriadu ruskoho //TSDIAL. – F.358. – Op.2. – Spr.70.
9. Stefanovych A. Z peredvoiennykh dokumentiv do istorii nashoi

Tserkvy: Vidpovid' dlia Krakivs'koi ankety z r. 1912 o pol's'ko-ukrains'kyh vidnosynakh, spysana prof. o. Aleksandrom Stefanovuchem. Predstavlenie L'vivs'koi Stavropihii z r. 1908 v spravii hreko-katolytskoi Tserkvy v Amerytsi/A.Stefanovych. – L'viv : z drukarni Naukovoho Tovarystva imeny Shevchenka, 1929. – 49 s.

10. TSDIAL. – F.358. – Op.2. – Spr.70.

11. Sheptyts'kyii A. Pastyr's'ki poslannia 1899–1914. – L'viv : Vydavnytstvo "Artos", 2007. – T. 1. – 1014 s.

12. Magocsi P.R. Our people: Carpatho-Rusyns and Their Descendants in North America / Magocsi P.R. – Multicultural History Society of Ontario, 2004. – 267 p.

13. Markus V. A Century of Ukrainian Religious Experience in the United States. – P. 112.

14. Paska W. Sources of Particular Law for the Ukrainian Catholic Church in the United States: A Dissertation Submitted to the Faculty of the School of Religious Studies of the Catholic University of America / Paska W. – Washington, 1975. – 183 p.

15. Pekar A. Historical background of the Carpatho-Ruthenians in America / Pekar A. // The Ukrainian Historical. – N.Y.–Munich, 1976. – P. 87–116.

16. Procko B. Sheptyts'kyi and Ukrainians in the United States / Procko B. // Morality and Reality: The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi/ editor P.R. Magocsi. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies University of Alberta, 1989. – P. 349–362.

17. Procko B. The Byzantine Catholic Province of Philadelphia: A History of the Ukrainian Catholic Church in the U.S.A. Dissertation presented to the Faculty of Arts of the University of Ottawa through the Department of History as partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy/ Procko B. – Villanova, 1963. – P. 52.

18. Statutes of the Archeparchy of Philadelphia: enacted and promulgated / Constantine Bohachevsky, S.T.D.– Philadelphia : Metropolitan Chancery, 1960.

Hnidyk I. I., postgraduate student, Lviv National I. Franko University (Ukraine, Lviv), iryua.univer@gmail.com

The influence of the bull "Ea Semper" on the becoming of Greek-Catholic Church in the USA

The article analyzes problems of the becoming of the Greek Catholic Church in the USA at the beginning of XX century and role of the bull "Ea semper" ("So always") in this process. The bull considerably limited authority of the first bishop Soter Ortinsky. The Ukrainian emigrants in the USA had begun an active protest action against the decisions of this document. The article emphasizes that it is worth to divide these protests into two groups: radical and official. The first group is formed by appeals with accusations against S. Ortinsky and sometimes with antivatican direction. The second group of protests is based on the church law and maintenance of loyalty to the bishop and Vatican. Considering that this subject is scantily investigated in historiography, the article devotes considerable attention to the comparative analysis of two types of protests on the examples of the published and unpublished documents. The consequences of protest campaign of both groups and their influence on becoming of the Church are analysed. Concluded that only protests of the second group helped to get the institution of greek-catholic diocese enjoying full rights in the USA.

Keywords: Church, bull, canonical law, greek-catholics, protest, diocese.

Гнидык И. И., аспирантка, Львовский национальный университет им. И. Франка (Украина, Львов), iryua.univer@gmail.com

Влияние буллы "Ea Semper" на становление Греко-католической Церкви в США

Проанализированы проблемы становления Греко-Католической Церкви в США в начале XX ст. и роль буллы "Ea semper" ("Так всегда") в этом процессе. Булла вечно ограничивала полномочия первого епископа Сотера Ортинского. Украинские эмигранты в США начали активную протестную акцию против постановлений этого документа. В статье замечено, что эти протесты стоит разделить на две группы: радикальные и официальные. К первой группе следует отнести обращение с обвинением С. Ортинского, иногда с антиватиканским устремлением. Вторая группа протестов основана на церковном праве и сохранении верности епископу и Ватикану. Ввиду того, что эта тематика малоисследована в историографии, уделено значительное внимание сравнительной характеристике двух видов протестов, на примере опубликованных и неопубликованных документов. Проанализированы последствия протестной кампании обеих групп и их влияние на становление Церкви. Подытожено, что лишь протесты второй группы помогли добиться установления полноценной греко-католической диоцезии в США.

Ключевые слова: Церковь, булла, каноническое право, греко-католики, протесты, диоцезия.

* * *

УДК 286.4(477)

Трегуб Г. А.

аспірантка відділення релігієзнавства,
Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ
(Україна, Київ), ann_tregub@yahoo.com

ЄВАНГЕЛЬСЬКІ ХРИСТІЯНИ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ: ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИК НЕСПРИЯТЛИВИХ УМОВ

Проаналізовано і показано, чому забезпечення безперервного існування Церкви під радянським комуністичним режимом, зокрема безперервність існування церковних організацій євангельських християн (п'ятидесятників, баптистів, адвентистів сьомого дня тощо), є органічно пов'язаним із розколами і дробленням їхньої церковної організації як логічною і природною відповіддю на несприятливу політику СРСР щодо релігії. Продемонстровано, що зазначені процеси мають дві вагомих для їхнього розуміння зрізи: історіософсько-релігієзнавчий і такий, що стосується питання конституювання ідентичності. Доведено, що розколи в середовищі євангельських християн в радянську добу є свідченням того, що не всі з них хотіли миритися із тією ідентичністю і стилем життя, який їм накладала радянська влада, та намагалися щонайкраще адаптуватися до несприятливих умов таким чином, аби зберегти свою релігійну традицію щонайповніше.

Ключові слова: євангельські християни, диверсифікація, розколи, СРСР, ідентичність, протест, адаптація, несприятливі умови.

Період між Жовтневою революцією 1917 року і 1991 роком, моментом, коли країни Центральної та Східної Європи отримали свою незалежність, прийнято вважати одним з найбільш несприятливих часів для нормального функціонування і розвитку релігії на теренах СРСР. Це був час атеїзму і анти теїзму на державному рівні, введеного в повсякденну практику життя у формі антирелігійних законів, заборону діяльності релігійних громад і навіть варварського знищення місць відправлення культу та репресій щодо вірян різних конфесій. Наголосимо, що радянська політика щодо релігії торкнулася усіх без виключення релігійних організацій у СРСР, і особливо гостро і жорстко – представників євангельського християнства, зокрема баптистів, адвентистів, п'ятидесятників та інших. Наукове дослідження пізнього протестантизму в Україні провадиться в різних напрямках, зокрема історії і тенденціям та закономірностям існування цього напрямку християнства в УРСР присвячені наукові праці П. Яроцького, В. Любашенко, В. Єленського, С. Саннікова, В. Докаша, Р. Сітарчука, В. Завадського, В. Франчука, Т. Нікольської, С. Савінського, О. Панич та інших. Дослідники погоджуються, що це був важкий час занепаду і майже краху для релігій на території республік СРСР. У світлі сучасних досліджень українських релігієзнавців, присвячених представникам пізнього протестантизму (п'ятидесятникам, баптистам і адвентистам) у радянській та незалежній Україні стає очевидним, що навіть в умовах репресій, заборон і каральних санкцій з боку радянської держави все ж таки протестантські деномінації продовжують рости у всьому своєму різноманітті.

Штучна заборона множинності деномінацій серед радянських, в основному українських, протестантів, здійснена владою СРСР на початок 1950-х років була чи не найголовнішою причиною для інституційного та організаційного поділу у середовищі п'ятидесятників, баптистів і адвентистів. З точки зору СРСР, такі організації були нелегальними, але з позиції вірян це був єдиний спосіб виправити ситуацію прихованого руйнування їхніх релігійних традицій. Такі "нелегальні" релігійні організації або церкви п'ятидесятників,